

Історіографія

Г. О. Прутська

ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА КАТЕРИНИ ІІ У ДОСЛІДЖЕННІ ОЛЕКСАНДРА ДОБРОКЛОНСЬКОГО

Автор аналізує питання церковних реформ та перетворень Катерини ІІ в праці О. Доброклонського «Руководство по истории Русской Церкви».

Ключові слова: Російська Православна Церква, синодальне управління, Священний Синод, історіографія.

Історія Російської Православної Церкви протягом століть тісно пов'язана з історією Російської держави. Одним з найважливіших факторів, які обумовлюють своєрідність російської культури, є православ'я, що зосереджене на духовності та прихильності традиціям. Відтак, Російська Православна Церква відіграла неocenненну роль у духовному та культурному житті населення Російської держави. Вивчення окремих етапів історії Російської Православної Церкви дозволяє глибше зрозуміти процеси, що відбувалися в середині держави, проаналізувати внутрішнє життя російського народу, зрозуміти суть внутрішніх перетворень і реформ.

Історія Російської Православної Церкви в період правління імператриці Катерини ІІ в дореволюційній історіографії маловивчена й розглядається в основному в працях учбового характеру. З огляду на це, метою статті є аналіз вивчення церковних перетворень і положення Російської Православної Церкви в період правління імператриці Катерини ІІ у дослідженні О. Доброклонського «Руководство по истории Русской Церкви».

Вивчення історії Російської Православної Церкви почалося ще у XVIII ст. У працях В. Тагіщева, М. Щербатова, І. Болтіна, крім викладу фактів і подій, висловлено чимало поглядів на церковно-історичні події. Роботи світських істориків висвітлювали ряд важливих церковно-історичних питань, окреслюючи завдання подальшого вивчення історії Церкви [1, 12-13]. Однак синодальний період історії Російської Православної Церкви залишався недослідженим до 1830-х рр., поки не з'явилася праця А. Муравйова «История Российской Церкви», де простежено формування та утворення Святейшого Синоду [2].

Поглиблене систематичне вивчення історії синодального періоду Російської Православної Церкви почалося від середини XIX ст. у середовищі церковних істориків. Упродовж 1847 – 1848 рр. вийшла в п'яти випусках «История Русской Церкви» (до 1826 р.) єпископа Рязького Філарета (Гумілевського), яка витримала кілька перевидань і доповнень [3]. Це була перша наукова робота з історії Російської Церкви, яка спиралася на велику кількість джерел. Філарет (Гумілевський) використовував методи історичного аналізу і критики, що значно збагатило його працю і надало їй наукової обґрунтованості. Таким чином, «История Русской Церкви» Філарета (Гумілевського) дозволила перейти до наукового осмислення церковної історії.

Новий напрям у вивченні історії Російської Православної Церкви заклав професор Казанської духовної академії П. Знаменський. У 1870 р. вийшла його робота «Руководство к русской церковной истории» [4], яка зблизила рівень вивчення церковної і світської історії. Цей історик розкрив чимало питань з історії Російської Православної Церкви, яким до нього майже не приділяли уваги, зокрема це стосувалося питань, пов'язаних з ересями, церковними перетвореннями Петра І і Катерини ІІ, хоч він і розглядав їх з критичної позиції. Робота П. Знаменського дала поштовх для написання ряду аналогічних творів з історії Російської Православної Церкви, зокрема праці О. Доброклонського.

Упродовж 1884 – 1893 рр. в Рязані і Москві видавався навчальний посібник «Руководство по истории Русской Церкви» викладача Рязанської духовної семінарії О. Доброклонського. Цей твір виходив не тільки окремими випусками (за хронологічним принципом), а й єдиною працею [5]. Робота О. Доброклонського була написана на основі великого лекційного курсу. Необхідно відзначити, що «Руководство по истории Русской Церкви» – досить гармонійне дослідження, а події в ньому викладаються за хронологічним принципом. У цілому, книга О. Доброклонського – цілісна масштабна праця з історії російської церкви [1, 36]. За характеристикою П. Струве, «курс церковной истории А. Доброклонского – это превосходный общий обзор, равных которому по систематической полноте содержания, обилию фактов и формальной законченности обработки, вряд ли может указать какая-либо другая область русской истории» [6].

О. Доброклонський довів виклад історії синодального періоду до початку 1880-х рр. та побудував роботу на відтворенні документального матеріалу, хоч і не заглиблювався при цьому ні в опис наслідків перетворень для церковного життя, ні в їхню оцінку. Історик надзвичайно ретельно та точно посилається на джерела (цю якість він успадкував від свого вчителя Є. Голубинського), що дає можливість перевірити його висновки. Незважаючи на відсутність критики, «Руководство» не можна вважати офіціозом, адже більшість характеристик у ньому цілком самостійні [7, 53-54]. На дослідження О. Доброклонського можна впевнено покладатися як на вельми цінний історичний матеріал [8].

Разом з тим, у своїй роботі О. Доброклонський не приховував і недоліки церковного життя, що мали місце в історії. Його науковий метод відчутно відрізнявся від тих «критичних настроїв», що панували в працях багатьох представників російської історичної науки на переломі XIX – XX ст. Тим не менш, вплив Є. Голубинського виразно простежується в історичній праці О. Доброклонського [1, 37].

Розподіл історії Російської Православної Церкви на п'ять періодів, який запропонував святий Філарет (Гумілевський), без будь-яких серйозних змін було відтворено і в праці П. Знаменського. Однак О. Доброклонський застосував власну систему періодизації та розділив історію Руської Православної Церкви на чотири

для О. Доброклонського – це передусім якомога докладніший виклад історичного матеріалу в хронологічній послідовності, без змістового аналізу і пояснення подій. По-друге, час, у який творив О. Доброклонський, не міг не накласти відбитку на його світогляд.

Отже, О. Доброклонський як дослідник знаходився на роздоріжжі. Від старого розуміння історичного дослідження автор відійшов, а нових принципів сучасної йому історичної науки, висловлених П. Знаменським та Є. Голубинським, до кінця прийняти не зміг. Звідси цілковита довіра, з одного боку, до історичного факту, а з іншого – аналіз причинності історичного явища. О. Доброклонський практично перейшов до формулювання причинно-наслідкових зв'язків тих чи інших історичних подій, але не до кінця приєднувався до критичного напрямку. Він так і не наважився розвинути тему причинності історичних процесів, так само як і завершити своє дослідження ґрунтовними висновками.

1. Карташев А.В. *Очерки по истории русской церкви*: В 2 т. – Т. 1. – М., 1991.
2. Муравьев А.Н. *История Российской Церкви*. – СПб., 1838.
3. Филарет (Гумилевский). *История Русской Церкви*: В 5 кн. – X; М., 1849 – 1853.
4. Знаменский П.В. *Руководство к русской церковной истории*. – Казань, 1870.
5. Доброклонский А.П. *Руководство по истории русской церкви*. – Рязань, 1889.
6. Боярченко В., Толстой В. *Историк церкви А.П. Доброклонский // Рязанская старина*. – 1998. – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.starina.ryazan.ru.
7. Смолич И.К. *История Русской Церкви. 1700 – 1917 гг.*: В 2 ч. – Ч. 1. – М., 1996.
8. Афанасьев Н. *Памяти А. П. Доброклонского [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: www.golubinski.ru.
9. Доброклонский А.П. *Руководство по истории Русской Церкви*. – М., 2008.

Pruits'ka G.O. *The ecclesiastical policy of Catherine the II in the Olexandr Dobroklonsky study*. The author raises the question of ecclesiastical reforms and transformations by Catherine the II in O.P. Dobroklonsky's study "The Guide on the History of the Russian Church".

Key words: Russian Orthodox Church, synodal government, Priesthood Synod, history studying.

В. С. Єрмілов

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД «ВРАЧЕБНОЙ ХРОНИКИ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ»

У «Врачебной хронике Херсонской губернии» на протязі 1892 – 1916 рр. публікувались матеріали на різноманітні медичні теми, переважно з питань земської медицини. Здійснено бібліографічний огляд цих публікацій.

Ключові слова: Херсонська губернія, земство, громадська медицина, земська медицина, медична історіографія.

Земське самоуправління в Херсонській губернії виникло в числі перших серед українських губерній та з самого початку відзначалося досить високою активністю в різних галузях своєї діяльності. Невдовзі виникла потреба у висвітленні багатьох питань, якими займалися як органи управління (губернські та повітові збори й управи), так і окремі земські діячі. Для цього через декілька років було засновано спеціальне періодичне видання – «Сборник Херсонского Земства».

Оскільки у діяльності Херсонського земства визначне місце займала організація медичної допомоги сільському населенню, то у цьому збірнику з перших випусків, систематично, серед іншого, публікувались матеріали земської медицини. З часом таких матеріалів ставало

все більше, але розмішувались вони у збірнику безсистемно, що утруднювало користування ними. Відтак, виникла ідея матеріали з найбільш актуальних земських питань (сільське господарство, ветеринарія) подавати у збірнику в спеціальному розділі, назвавши його «Хроніка». Так з'явилися «Сельско-хозяйственная хроника Херсонской губернии» і «Ветеринарная хроника Херсонской губернии».

1892 р. в «Сборнике Херсонского Земства» була започаткована «Врачебная хроника Херсонской губернии». Перший номер «Врачебной хроники» було вміщено в січневому випуску «Сборника». Всі номери «Врачебной хроники», як складової «Сборника», редагувала губернська земська управа. Мотиви видання «Врачебной хроники Херсонской губернии» управа у першому номері виклала так: «По постановлению губернского собрания губернное земство принимает участие в деятельности против эпидемий в чрезвычайных случаях, но такая деятельность губернского земства была до сих пор невозможна вследствие крайней затруднительности определить, что такое чрезвычайный случай; в виду этого губернская управа ограничилась тем, что предоставляла усмотрению санитарных врачей определение тех случаев, когда им лично следует принять участие в деятельности против эпидемий; санитарные врачи ежемесячно доставляли губернской управе сведения о развитии эпидемических болезней. В первое время губернская управа гектографировала эти сведения и рассылала врачам губернии; именно губернская управа не могла выпустить бюллетеня о заразных болезнях в известный месяц ранее 20 числа следующего в благоприятном случае; поэтому на некоторых уездных съездах врачи и признали излишнюю рассылку им бюллетеней, и она была прекращена. Но бюллетени гектографировались и рассылались санитарным врачам и уездным управам, причем на съездах санитарных врачей не раз обсуждался вопрос о возможном ускорении высылки сведений, но это оказалось невозможным. В настоящее время губернская управа делает попытку получить сведения непосредственно от участковых врачей в двухнедельные сроки. К этому стремлению ускорить получение сведений в последнее время присоединился еще другой стимул: администрация часто обращается к губернской управе с запросами о положении дела в той или другой эпидемической местности и с требованиями принять меры... Сведения врачей будут печататься за период 1-15 числа, но не позже 25 и от 15-1 не позже 10, конечно, если гг. участковые врачи озаботятся возможно скорейшею высылкою сведений, и в виде отдельных оттисков будут рассылаться всем врачам губернии. Губернская управа надеется, что гг. врачи отнесутся с полным сочувствием к этому важному делу. В таком случае губернская управа будет своевременно знать о положении эпидемий во всей губернии, что ей, может быть, даст возможность уловить направление распространения эпидемий, хотя бы некоторых, своевременно; с другой стороны, гг. врачи будут своевременно уведомлены о положении дела в губернии и могут осведомляться, не появились ли заразные заболевания в местностях участка, смежных с местностями, пораженными эпидемиями» [1, 29-30].

Таким чином, метою для видання «Врачебной хроники» управою на перше місце ставились питання боротьби з епідеміями в губернії. Декларуючи намір публікувати дані про епідемії в губернії за першу половину місяця (з 1-го по 15-е число) і другу половину місяця (з 15-го по 1-е число наступного місяця), управу прохала лікарів у випадках, коли їх прогнієпідемічна діяльність «заслуживает особого внимания или течение эпи-